

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Sarkis Srents'in Ermenice orijinallerinden Osmanlıcaya çevirerek 1912-1913'te *Servet-i Fünun* dergisinde tefrika ettiği ve izleyen aylarda *Ermeni Edebiyatı Numuneleri* adı altında kitaplaştırdığı 14 öykünün Osmanlıca çevriyazı ve Türkçe çevirisinden oluşmaktadır.

Kitaba hazırlanan ekte öykü ve beğence yazarlarının güncel biyografilerine yer verildi. Kitabın orijinal sıralamasına sadık kalınmadı; beğence yazıları kitabın önünde sunuldu ve birden fazla öyküsü olan yazarların öyküleri art arda yerleştirildi.

Kitap yayına hazırlanırken Ermenice orijinal metinlerden yapılan kontroller esnasında Osmanlıca metinde yer almadığı saptanan kelimeler/paragraflar köşeli ayrıçlarla metne eklendi veya yer yer dipnot işaretiyle gösterildi.

Öykü ve beğencelerin sonlarında yer alan notlar aksi belirtilmediği sürece tarafımızdan eklenmiştir.

Osmanlıca yazımda Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'ı (Aydın Kitabevi) esas alındı.

Türkçe içinse, Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

Sarkis Srents'in biyografisine ulaşmamızda değerli yardımlarını esirgemeyen Garo Aprahamyan'a teşekkürlerimizi sunarız.

ERMENİ EDEBİYATI
NUMUNELERİ

1913

A r a s Y a y ı n c ı l ı k
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
Fax: (0212) 252 65 19
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 10728

ARAS - ԱՐԱՍ 127

Sarkis Srents
Ermeni Edebiyatı Numuneleri – 1913

Yayına Hazırlayan
Ararat Şekeryan
Ardashes Margosyan

Kapak
Aret Gıncır

ISBN 978-605-5753-27-6

Baskı
Sena Ofset
2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 03 21
Sertifika No: 12064

Mayıs 2012, İstanbul

ERMENİ EDEBİYATI
NUMUNELERİ

1913

SARKİS SRENTS

ÇEVİRENLER
MAHİR ÜNSAL ERİŞ - ARİ ŞEKERYAN





Sarkis Srents
(1875, Tekirdağ - 1955, Bükreş)

Sarkis Srents*

Asıl adı Sarkis Hovhannes Kılıçyan'dır.

İlköğrenimini Tekirdağ Hovnanyan Ermeni okulunda aldı. Eğitimini sürdürmek için Fransa'ya gitti. Nice Yüksek Okulu'nda pedagoji okudu. Memleketi Tekirdağ'a döndü ve öğretmenliğe başladı.

Öğrencilik yıllarında öğretmenlerinin tavsiyesi üzerine, soyadını 'Kılıçyan'ın Ermenice karşılığı olan 'Srents' ile değiştiren Sarkis Srents, 1890'lı yıllarda yeni oluşmaya başlayan *Hay Heğapokhagan Taşnaksutyun*'un (Ermeni Devrimci Federasyonu) Tekirdağ örgütlenmesinde yer aldı.

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Tekirdağ, Edirne ve Malkara'da öğretmenlik ve okul müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1909'da İstanbul'a geçti. 1910-1912 yılları arası Bardizag (Bahçecik) Amerikan Koleji'nde çalıştı. 1913-1915 yıllarında ise İstanbul'daki Bezazyan ve Hayrikyan okullarında Fransızca ve Türkçe dersleri verdi. Bu dönemde *Azadamard* [Özgürlük Mücadelesi] gazetesine Türkçe gazetelerden yaptığı çevirilerle katkıda bulundu. 1914-1915 yıllarında kısa bir süre milletvekilliği yaptı.

24 Nisan 1915'te diğer Ermeni aydınlarıyla birlikte tutuklanarak Ayaş'a götürüldü. Adının Sarkis Kılıçyan olmadığı, Sarkis Srents olduğu iddiasıyla yarattığı karışıklıktan istifade ederek İstanbul'a kaçtı. Kendisini "Kömürcü Sarkis" olarak tanıttığı Beykoz'a yerleşip çıkmaz bir sokakta kömürcülük yapmaya başladı. Ermeni bir muhbirin ele ver-

* Sarkis K. Paçacıyan, *Huşamadyan Rodostoyi Hayerun 1606-1922* [Tekirdağ Ermenileri Anı Kitabı], Beyrut, 1971.

mesiyle yakalanarak tehcir edildi. Konya’da, Ermeni Protestan rahibi Der Stepanyan’ın kızı olduğundan tehcire tabi tutulmayan eşini buldu ve bu sayede Der Zor’a götürülmekten kurtuldu.

1918’de İstanbul’a yerleşerek eğitim, siyaset ve yayıncılık faaliyetlerine geri döndü.

1915 sonrası toplumun en büyük meselelerinden biri olan Ermeni yetim çocuklar sorunuyla ilgili olarak Patrik Zaven tarafından oluşturulan heyette görev aldı. 1922’de 200 yetimle Romanya’nın Strunga şehrine geçti ve burada oluşturulan yetimhanenin altı yıl boyunca müdürlük görevini üstlendi. Daha sonra Galati’deki Ermeni okulunda müdürlük ve Bükreş’teki Ermeni okulunda öğretmenlik yaptı.

1944 yılında kendisi için düzenlenen bir törenle öğretmenliğinin kırkıncı yılını kutlayarak emekliye ayrıldı. 1955’te, 80 yaşında Bükreş’te hayata gözlerini yumdu.

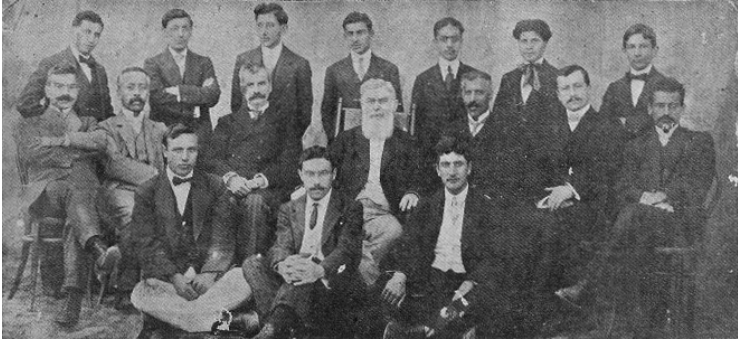
Öğrencisi Garo Kevorkyan’ın Gözünden Sarkis Srents*

(...)

Sarkis Srents, Fransızca, Türkçe ve Türkiye Tarihi dersleri verirdi. İleri görüşlü bir öğretmendi. Başından beri Taşnaktsutyun partili olmasına rağmen hiçbir zaman öğrencilerine siyasi düşüncelerini aşılama çabası içinde olmadı. Kendisi hakkında dışardan bazı şeyler duymuş olduğumuzu muhtelemelen bilirdi; kaldı ki, derslerinin genel havası dolaylı olarak bizi etkisi altında bırakmaya yeterdi.

Hızlı konuşur ve hızlı hareket ederdi. Küçük yapılı ve coşkuluymdu. *Pince-nez* gözlük kullanırdı. Gözlüğünün bir ucundan ceketine bağlanmış bir zincir uzanırdı. Yoruldu-

* Garo Kevorkyan, *Amenun Darekirkı 1956* [Herkesin Yılığ], Beyrut.



Kaynak: Garo Kevorkyan, age.

Bardizag Amerikan Koleji'nin 1912 yılı mezunları ve öğretmenler

Ayakta, soldan sağa (mezunlar): Harutyun Kalpakçıyan, Nişan Tumacan, Horen Diraduryan, Garabet Küpelyan, Garo Kevorkyan, Barkev Gazaryan ve Herman Timuryan.

Orta sıra, soldan sağa (öğretmenler): Sarkis Srents, Krikor Mhalyan, Armenak Der Hagopyan, Dr. Robert Chambers, Arşak Yakubyan, Haygazun Türadyan ve Yervant Basmacıyan.

Ön sıra, soldan sağa (öğretmenler): Püzant Gözübüyükyan, Zora Kasabyan ve Mesrob Paravazyan.
(O günlerde Merzifon'da bulunan Dr. Hovsep Der Stepnyan grup fotoğrafında yer alamamıştır.)

ğu anlarda işaret parmağının bir dokunuşuyla burnundan aşağı bıraktığı gözlüğü ceketine bağlı zincirin ucunda göğsünden aşağı sallanırdı.

İyi bir psikolog ve pedagoğdu ve bu özellikleri onun derslerini daha da değerli kılıyordu. Gözlükle veya gözlüksüz çok iyi görür, bir bakışla karşısındaki öğrencinin aklına ve ruhuna nüfuz ederdi. Ders esnasında, kimin kendini dinleyip anladığını ve kimin başka âlemlerde gezindiğini bilirdi.

Kendisini dinlemeyen bir öğrenci gördüğünde işaret parmağını ona doğrultarak yaklaşır ve hızlıca “Anlattığımı anlamadın!” derdi. Tespitinde asla yanılmazdı. Dalgın öğrenci, gerçekten de hiçbir şey anlamamış olur, utanır, kıpkırmızı kesilirdi.

Bahçecik'ten ayrılıp İstanbul'a geçtikten sonra *Azadarmard* gazetesinde çalışmaya başladı. Gazetedeki önemli makaleleri Osmanlıcaya çeviriyor, Türkiye hakkında ayrıntılı yazılar hazırlıyordu. Ayrıca, *Dzeruğu* [İhtiyar] mahlasıyla makaleler yazıyordu.

İçindekiler

Sunuş	13
Takrizler / Beğenceler	19
<i>Süleyman Nazif</i>	21
<i>Abdullah Cevdet</i>	31
<i>Şahabettin Süleyman</i>	45
<i>Harutyun Şahrigyan</i>	53
Krikor Zohrab'dan	
<i>Postal</i>	67
<i>Fesleğen</i>	105
<i>Zapuşon</i>	119
Rupen Zartaryan'dan	
<i>Yedi Ozanlar</i>	135
<i>Gölün Perisi</i>	155
<i>Çoban Köpeği</i>	163
Avedik İshahagyan'dan	
<i>Buddha</i>	177
Avedis Aharonyan'dan	
<i>Münzevi</i>	195
<i>Zindanda</i>	217
Zabel Yesayan'dan	
<i>Âşık</i>	243
Dikran Gamsaragan'dan	
<i>Haro</i>	257
Zabel Asadur'dan	
<i>Boa</i>	271
<i>Serena</i>	291
Hrand Asadur'dan	
<i>Balo</i>	307
Terâcim-i Ahvâl / Biyografiler	345
EK – Beğence ve Öykü Yazarlarının Biyografileri	361
Dizin	374

Sunuş

Aras Yayıncılık'ın varlığından tesadüf eseri haberdar olup Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde Osmanlıca orijinaline ulaştığı *Ermeni Edebiyatı Numuneleri*, yüz yıl aradan sonra okuyucuyla nasıl buluşturulmalıydı? Yaşanan bütün tarihsel, sosyal, kültürel, siyasal değişimin ardından, yayımlandığı tarihlerde yüklendiği işlevi silikleşmişti *Numuneler*'in. 'Var olan'ın, 'yaşamakta olan'ın capcanlı bir yansıması yerine, 99 yıl sonra bugün 'yok olan'ın, 'artık yaşamıyor olan'ın silik bir yansıması olarak çıkar karşımıza *Numuneler*. Osmanlıca yok olmuştur; Türkiye'de Ermenice edebiyat üretilmiyordur ve *Numuneler*'deki çoğu öykünün kaleme alındığı dil olan Batı Ermenicesi, unutulmaya yüz tutmuştur. İşte tam da bu sebeplerden dolayı, kitabın adı "Ermeni Edebiyatı Numuneleri" değil, "Ermeni Edebiyatı Numuneleri – 1913"tür.

Ermeni Edebiyatı Numuneleri dönemin sekiz ünlü Ermeni yazarından on dört öykü içeriyor. *Mütercim*: S. Srents imzalı çeviriler Kasım 1912-Mart 1913 arasında birer-ikişer hafta arayla *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanmış. Srents, izleyen aylarda, dönemin dört ünlü Osmanlı aydınından

(Abdullah Cevdet, Harutyun Şahrigyan, Süleyman Nazif ve Şahabettin Süleyman) aldığı beğenceleri ve öykü yazarlarının biyografilerini de ekleyerek *Numuneler*'i Ahmed İhsan ve Şürekâsı matbaasında bastırılmış. Srents'in o dönem çevirmen ve yazar olarak çalıştığı Ermenice gazete *Azadarmard*'da ve *Servet-i Fünun*'un ilgili yıla ait sayılarında kitapla ilgili ek bir bilgiye rastlanmamakla birlikte, (Ekim ayında) iki yayında da kitabın çıktığına ve “5 kuruş bedel karşılığında Bab-1 Ali caddesindeki Yeni Osmanlı Kütüphanesi'nden” edinilebileceğine dair birer haber yer almış. Ayrıca Şahabettin Süleyman ve Abdullah Cevdet'in beğenceleri –muhtemelen yine Sarkis Srents'in çevirisiyle– *Azadarmard*'da yayımlanmış.

Kitabı yayına hazırlarken Osmanlıcanın kokusunu hissettirebilecek Türkçe bir metin oluşturmayı hedeflemiştik. Ancak bunun pek de kolay olmayacağını kısa sürede fark ettik. “Avdet etmek” ne kadar anlaşılacaktı? “İrtifa” kelimesi ne kadar günceldi? “Lüzumlu görüyordu” mu diyecektik, “gerekli görüyordu” mu? Sonunda bu yarı-sadeleştirme çizgisini terk edip kitabı Latin harfli Osmanlıca ve günümüz Türkçesi ile paralel metinler halinde yayımlama yolunu seçtik. Böylece aradan geçen bir asırda yazın dilinin uğradığı değişiklikler de izlenebilir olacaktı.

Ne var ki, sıkıntılı bir konu daha vardı. Öykülerin hepsi Ermenice yazılmıştı ve biz onları aradan geçen bir asırdan sonra, bize yabancı bir dilden, Osmanlıcadan Türkçeleştirmiştik. Bir başka deyişle, çevirinin çevirisiydi elimizdeki metin ve o haliyle kitap, bugün artık daha arka planda kaldığını belirttiğimiz ‘edebi’ duruşunu iyiden iyiye yitirebilirdi. Bu, bizi hikâyeleri Ermenice orijinal metinler-

den kontrol etmeye itti. Böylece sorunlu cümleler/paragraflar doğrudan Ermeniceden çevrildi veya redakte edildi.

Kitabın sonundaki ekte, Sarkis Srents'in 1913'te hazırladığı *Terâcim-i Ahvâl*'e tamamlayıcı olması amacıyla Ermenice kaynaklardan derlediğimiz yazar biyografilerine yer verdik. Bunun yanı sıra, dönemin ileri gelen aydınlarından olan beğence yazarlarının biyografilerini de ekledik.

Bu yazarlardan üçünün, Abdullah Cevdet, Süleyman Nazif ve Şahabettin Süleyman'ın ortak noktası İttihat ve Terakki Cemiyeti'yle olan ilişkileridir. Abdullah Cevdet, genç yaşta Cemiyet'in kurucuları arasında yer almıştır. Diğer ikisi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin taraftarlarından. Ne var ki, İTC'nin izlediği birleştirici politikalarından uzaklaşmasıyla bu üç aydın İTC saflarını terk eder, hatta İTC'ye muhalif bir tutum alırlar.

Aynı zamanda dönemin önde gelen yayıncı ve yazarlarından olan bu üç ismin *Numuneler* için kaleme aldıkları beğenceler, kitabın o tarihte nasıl büyük bir boşluğu doldurduğunu kanıtlar niteliktedir. *Servet-i Fünun* topluluğunun ileri gelen temsilcilerinden Süleyman Nazif, *Numuneler*'i okuyana dek "Birçok hem-ırklarım gibi Ermeni Edebiyatı'ndan bî-haber bulunuyordum" der.

Bu "bî-haber"liğin ancak seksen yıl sonra, 1990'lardan itibaren yapılan çeviriler yoluyla kısmen de olsa 'bertaraf' olduğunu, Ermeni tarihi, dili, kültürü ve edebiyatı hakkındaki farkındalığın günbegün arttığını söylemek mümkün. *Numuneler* bu bakımdan bir kez daha katkı sunacak bir eser.

Kitaptaki öyküler dönemin Ermeni hayatından –ve tabii ki Osmanlı/İstanbul hayatından– ilgi çekici manzaralar

sunar. Kadıköy'den karşı yakaya geçmek için sandalların kiralandığı, Galata'da atlı tramvayların işlediği, Beyoğlu'ndaki salonlarda maskeli baloların düzenlendiği zamanlardan kopup gelen fotoğraflarda kâh İstanbul'da hamallık yapan bir taşralının çilesine, kâh gönlüne göre bir koca bulma ümidiyle Bursa'dan İstanbul'a göçen genç bir kızın nafile çabalarına, kâh şehir hayatının bayağılıklarına boyun eğmeyen soylu bir çoban köpeğinin asaletine, kâh iki gencin yaşadıkları çalkantılı bir aşk hikâyesinin sancılarına tanıklık ederiz.

Ölüm, dışlanmışlık, gelecek kaygısı, ümitsiz aşklar, idam, geçim derdi... Sarkis Srents'in seçtiği öykülerin geneline hâkim olan bu olumsuz havanın sırrı belki de Harutyun Şahrigyan'ın beğencesindeki şu satırlarda gizli: "Seçiminize mazhar olan edebiyatçılarımız ve onların en kıymetli eserlerinin 1895'e ve o tarihten sonraya, yani Ermenilerin katliamının hazırlanıp uygulandığı yıllara ve daha sonraki zamanlara rastlıyor oluşu en fazla dikkat çeken noktadır."

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in sağladığı serbest ortamında, Ermeni ve Türk halklarının birbirlerini anlamaları yönünde atılmış küçük bir adımdır *Ermeni Edebiyatı Numuneleri*. Şahrigyan'ın da işaret ettiği gibi, iki halkın edebiyatları çeviri çalışmalarıyla birbirlerinin dillerine aktarıldıkça "karşılıklı özveriyle olgunluğa erişilebilecek ve ortak bir vatan uğruna birlikte çalışılabilecektir."

Ne var ki, Sarkis Srents, çok değil, *Numuneler* basıldıktan bir buçuk yıl sonra, 24 Nisan 1915'te diğer tüm Ermeni aydınlarla birlikte tutuklanarak ölüm yolculuğuna çıkarılmaktan kurtulamadı. Birçoklarının aksine, mucize eseri

kurtulan ve Romanya’da yeni bir hayata başlayan Sarkis Srents’in *Numuneler*’i, aradan geçen 99 yılın ardından, gün geçtikçe büyüyen kocaman bir boşluğun yansımasıdır. Abdullah Cevdet, *Numuneler* için kaleme aldığı yazısında bu boşluğu öngörmüştür adeta: “Edebiyatçılar, şairler bir milletin ruhudurlar, bir milletten bunlar çıkarıldıktan sonra o millette ne kalır? His ve ileti yeteneğini çıkarırsanız insanda etten başka ne kalır? Güneş doğadan yok edilirse evrende ne kalır?”

Ermeni Edebiyatı Numuneleri’nin yüz yıl önceki ilk baskısı, 1512 yılında Venedik’te Hagop Meğabard tarafından basılan ilk Ermenice kitapla birlikte başlayan Ermeni matbaacılık faaliyetlerinin 400. yıldönümü kutlamalarına denk düşmüştü. Yüz yıl sonra bugün, *Numuneler*’in baskısının bu kutlamaların 500. yıldönümüne denk düşmesi özel bir anlam taşıyor şüphesiz. Öyle ki, bu kitap, başta Sarkis Srents olmak üzere, Ermeni yayın emekçileri ve aydınlarının silinmez hatıralarına adanmış naçiz bir armağandır aynı zamanda.

Ari Şekeryan

تقریض

شیشلی ۱۹ مایس ۱۹۱۳

محترم وطنداشم ،

برعثمانلی ترکی و بو طوپراغك اولادی صفتیله یوزم قیزارمه دن اعتراف ایده میه حکم : سز « ثروت فنون » ایله ارمنی ادیبیاتندن نمونه لر ترجمه ونشر ایتدیکنیز زمانه قدر بن برچوق همعز قلم کبی ، ارمنی ادیبیاتندن ییخبر بولنوردم . بیلیرم که بزمله عین سقف آلتنده یاشایان وچالیشان برارمنی جماعتی ، همده متیقظ ، متحسس ، منور برارمنی جماعتی واردر . فقط بو عرق و جدان مشترکی ، یعنی ادیبیاتنك اشکال ودرجاتی مجهولم ایدی . سز ، مساعی مقبوله کنزله بوجهلی ازاله ایتدیکنیز . تشکر ایدرم .

اهدا ایتدیکنیز فورمه لرك صحائفنده مفکره م تقدیر و حیرتله طولاشدی . استانبولك کارگاه مساعیسنه هرسنه برچوق بازوان آهین کوندرن دیارلرك یاد و اولادی بو صحیفه لرده نه قدر جانلی کورونیور . هله گاه متصوفانه ، گاه عاشقانه ترنم اشعار ایدن پارچهلردن آ کلادم وقائع اولدم که بوکون تمامیله تأسس ایتیش زنکین برارمنی ادیبیاتی واردر .

TAKRİZLER / BEĞENCELER



Süleyman Nazif
Abdullah Cevdet
Şahabettin Süleyman
Harutyun Şahrigyan

Süleyman Nazif
Şişli, 19 Mayıs 1913

Muhterem vatandaşım,

Bir Osmanlı Türkü ve bu toprağın evladı sıfatıyla yüzüm kızarmadan i'tirâf edemeyeceğim. Siz “Servet-i Fünûn” ile Ermeni Edebiyatından numuneler terceme ve neşr ettiğiniz zamana kadar bir çok hem-ırklarım gibi, Ermeni Edebiyatı'ndan bî-haber bulunuyordum. Bilirim ki bizimle aynı sakf altında yaşayan ve çalışan bir Ermeni cemaati, hem de müteyakkız, mütehassis, münevver bir Ermeni cemaati vardır. Fakat bu ırkın vicdân-ı müştereki, yani edebiyatının eşkâl ve derecâtı meçhûlum idi. Siz mesâî-i makbûlenizle bu cehli izâle ettiniz. Teşekkür ederim.

İhdâ' ettiğiniz formların sahâifinde müfekkirem takdîr